

Валерія Олегівна МАЛЯРОВА,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-0766-0752>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ОСОБОЮ ПОТЕРПІЛОГО ТА СУБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНУ

Характеристика особи потерпілого є одним із основних структурних елементів криміналістичної характеристики злочину певного виду. Криміналістичне дослідження жертви злочину, як неодноразово підкреслювалася у правовій літературі є дуже важливим. Особисті якості потерпілого і характер зв'язку «особа потерпілого – суб'єкт злочину» не тільки накладають відбиток на механізм вчинення злочину, визначають особливості організації виявлення ознак злочину, але нерідко є ключовими для його розкриття та розслідування [1, с. 6].

Криміналістичний аналіз жертви злочину складається з двох основних інформаційних блоків. До першого відносяться інформаційні складові (спосіб життя, кола зв'язків, окремі дії) на основі аналізу яких, на досудовому слідстві забезпечується ретроспективне моделювання реальної дійсності. Кримінально-релевантні ознаки особи потерпілого та інші значущі аспекти його особистості, які використовуються для успішного розслідування злочинів складають другий інформаційний блок [2, с. 42–55].

Для повного і об'єктивного розслідування злочину необхідно з'ясувати взаємовідносини і взаємодії між потерпілим і злочинцем, щоб зрозуміти наскільки поведінка потерпілого сприяла вчиненню злочину [3, с. 76–83].

При організації розслідування зазвичай необхідно враховувати віктимологічний аспект, тому відправною точкою для збору інформації щодо злочинця, є особистість і поведінка потерпілого [4, с. 9]. При цьому криміналістичне значення мають не тільки характеристики особистості потерпілого, які сприяли вчиненню щодо нього злочину: спосіб життя, коло і характер соціальних зв'язків, статева культура, зловживання алкоголем чи наркотичними засобами. А і такі властивості особи потерпілого, які характеризують його поведінку поза зв'язком зі вчиненням щодо нього злочиним, а саме: вік і пов'язані з ним особливості психіки, сімейний стан, рід занять, інтелектуальний і фізичний розвиток, наявність окремих фізичних і психічних вад.

Криміналістичний аспект вивчення особи потерпілого дозволяє відзначити основні групи значущих елементів дослідження його особистості. Перша група: криміналістична значущі ознаки, вади, якості, стан і властивості особи потерпілого як об'єкта, що зазнає особливих динамічних змін внаслідок вчиненого злочинного посягання, які впливають на специфіку збереження і відтворення інформації про спосіб злочину та особу злочинця. Друга група: криміналістична значущі зв'язки і взаємовідносини потерпілого (як особи з певною сукупністю психічних, соціально-психологічних рис), з особою, що вчинила злочин.

Можна відокремити наступні групи потерпілих: 1) особи, стосовно яких випадково скоєний злочин; 2) особи, які провокують вчинення даного виду злочинів. При цьому про елемент випадковості слід говорити з точки зору виникнення криміногенної ситуації, в якій опинився потерпілий, тому що для злочинця вибір не є випадковим. При вчиненні деяких категорій злочинів, злочинець ретельно аналізує доступні йому відомості про потерпілого: сімейний і матеріальний стан; працевлаштування і рівень освіти; коло зв'язків і місце проживання потерпілого; наявність рідних та близьких та характер підтримуваних з ними стосунків.

Поведінку жертв нерідко доцільно аналізувати з точки зору віктимологічних аспектів. Нарівні з жертвами, які ні в якій мірі не сприяють посяганням, зустрічаються факти сприяння потерпілими власній віктимізації – від явної необережності до відвертої, провокації злочину [5, с. 16]. Тобто деякі потерпілі, виявляють провокуючу поведінку. В переважній більшості ці особи мають підвищену схильність стати потерпілими і тому відносяться до групи ризику. Щодо критеріїв вибору злочинцем жертви при вчиненні деяких видів злочинів, то нерідко визначальним є спосіб життя потерпілих, їх деформовані особистісні якості, схильність до різних форм девіантної поведінки і інше.

Для ефективного розслідування категорій злочинів, пов'язаних с посяганням на життя та здоров'я особи, на статево свободу та статево недоторканність особи, вивчення особистості потерпілого є незамінним і в значній мірі надає можливість зібрати необхідну інформацію щодо особи злочинця, способу вчинення злочину та інших важливих обставин кримінального провадження.

Список бібліографічних посилань

1. Шиканов В. И. Криминалистическая виктимология и практика расследования убийств : учеб. пособие. Иркутск, 1979. 43 с.
2. Журавель В. А. Допрос потерпевшего при виктимном поведении. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1983. Вып. 26. С. 42–51.
3. Малярова В. О. Личность потерпевшего от преступлений против нравственности в сфере половых отношений. *Вестник государственного муниципального управления*. 2013. № 4. С. 76–83.
4. Николайчук И. А. Криминалистическая характеристика изнасилований и первоначальный этап их расследования в ситуациях, когда преступник неизвестен : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Краснодар, 1988. 20 с.
5. Пясковский В. В. Методика розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с.

Одержано 01.11.2019